

EXPRESSIONS I MOTS CATALANS, MOLT USUALS, DE CLAR ORIGEN LLATÍ

Extracte del *Diccionari de locucions i frases llatines*, d'Antoni Peris (Barcelona, Encicl. Catalana, 2001)
Amb permís de l'editorial

Aquesta llista inclou una selecció de **mots catalans** que, de manera molt marcada, mantenen llur forma gairebé calcada de l'original llatí. Se n'inclou l'anàlisi gramatical i la traducció corresponent.

* * *

abintestat Sense haver fet testament. Cf. *ab intestato*.

accessit En un certamen, recompensa inferior al primer premi. Del ll. *accessit*, 's'hi ha acostat' (al primer lloc), pf. d'ind. del verb *accedo*.

addenda Nota o conjunt de notes addicionals a la fi d'un escrit, d'un llibre. Del ll. *addenda*, 'coses que cal afegir', gerundiu n. pl. del verb *addo*.

adlàter Seguidor. Deformació de la loc. ll. *a latere*, 'del costat de'.

adonis Home notable per la seva bellesa. Del personatge mitològic Adonis, jove estimat per Venus, famós per la seva bellesa.

afidàvit (jur.) Declaració escrita, firmada i feta amb jurament davant un funcionari autoritzat per la llei, i esp. l'exigida als propietaris estrangers de valors públics per a l'exempció de determinades taxes. Del ll. *affidavit*, 'donà fe, certifica', pf. d'ind. del verb *affido*.

agenda Llibreta on s'anoten les coses que cal fer; ordre del dia; programació d'actes. Del ll. *agenda*, 'les coses que cal fer', gerundiu n. pl. del verb *ago*.

agnusdei Part de la missa entre el pàrroco i la comunió, que comença amb els mots *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi...*, 'Anyell de Déu, que lleueu els pecats del món...'; representació pictòrica, esp. romànica, que porta gravat l'anyell amb una creu, que és emblema de Jesucrist.

àlbum Llibre en blanc per a col·leccionar-hi dibuixos, segells, fotografies, etc. Del ll. *album*, 'tauler blanc', esp. aquell en què s'escriuen els edictes dels magistrats romans.

àlias Per altre nom, anomenat d'una altra manera (emprat sovint davant de malnoms i pseudònims); malnom o pseudònim. De l'adv. ll. *alias*, 'd'una altra manera, altrament'.

àlibi Coartada. De l'adv. ll. *alibi* 'en un altre lloc'.

al-leluia (litúrg.) Exclamació d'origen hebreu i que prengué el ll. cristià, que vol dir 'lloeu Déu'; crit de joia i satisfacció, en veure acomplerta una cosa, equivalent també a 'per fi, ja era hora'.

amén (litúrg.) Paraula hebrea que vol dir 'així sia', usada a la fi de moltes oracions en senyal d'assentiment; d'on *dir amén a tot* vol dir 'aprovar-ho tot, dir que sí a tot, sense discussió'. Del ll. *amen*, i aquest, de l'hebreu *amen*, 'en veritat, així sia'.

analectes Col·lecció de fragments literaris escollits.

anar d'Herodes a Pilat Anar repetidament d'un lloc a l'altre sense profit. Expressió basada en l'episodi bíblic d'Herodes, tetrarca de Galilea, a qui Ponç Pilat va enviar Jesús perquè fos ell qui el jutgés, però ell el va tornar al governador romà.

angèlica (litúrg.) Anunci solemne de la Pasqua que canta el diaca el Dissabte Sant davant el ciri pasqual, anomenada també *exúltet*, que comença amb els mots llatins *Exsultet iam angelica turba caelorum*, 'Que exulti ja l'estol dels àngels del cel'.

àngelus (litúrg.) Oració que es resa a la sortida del sol, al migdia i a la posta en recordança de la salutació de l'àngel Gabriel a Maria. Del ll. *Angelus*, 'Àngel', inici de la pregària que comença així: *Angelus Domini nuntiavit Mariae*, 'l'Àngel del Senyor anuncià a Maria'.

apol·lo Home bell i ben plantat. D'Àpol·lo, déu de la música i la poesia, d'extraordinària bellesa.

aquari Onzè signe del zodíac. Del ll. *aquarius*, 'aquari'.

aquàrium o aquari Recipient destinat a l'exhibició d'especimens aquàtics vius, amb finalitat didàctica o decorativa. Del ll. *aquarium*, 'dipòsit d'aigua'.

arborètum Col·lecció d'arbres vius de nombroses espècies destinada a fins principalment científics. Del ll. *arboretum*, 'arbreda'.

àries Primer signe del zodíac. Del ll. *aries*, 'moltó, marrà, be', esp. el moltó damunt el qual fou transportat en la seva fugida Frixus, fill d'Atamant, i sacrificat a Zeus, que el convertí en la constel·lació homònima. Cf. ariet.

ariet Giny de guerra compost d'una biga acabada en una peça de bronze o de ferro en forma de cap de moltó; en el futbol, dit del davanter centre. Del ll. *aries*, 'moltó, marrà'. Cf. àries.

asperges *m pl.* (litúrg.) Antífona que comença amb els mots llatins *asperges me*, 'm'aspergiràs'; aspersió de l'aigua beneïta. En el llenguatge col·loquial, dispersió, escampadissa de gent. Del ll. *asperges*, 'aspergiràs', fut. imperf. del verb *aspergo*, amb què comença l'antífona que es canta en el moment d'aspergir l'altar amb aigua beneïta abans de començar la missa.

atlas Col·lecció de mapes geogràfics en un volum. Del nom donat a la col·lecció de mapes publicada pel geògraf holandès Mercator (1595) que duia a la portada una representació del personatge mitològic Atlas o Atlant, un dels titans, transformat en muntanya.

auditòrium (o **auditori**) Lloc esp. condicionat per a fer audicions. Del ll. *auditorium*, 'sala de lectura'.

aula magna Esp. a les universitats, sala destinada a la celebració d'actes acadèmics solemnes. Del ll. *aula*, 'pati, atri, palau', seguit de l'adj. *magna*, 'gran'.

avemaria (litúrg.) Oració a la Mare de Déu que comença amb els mots *Ave Maria*, 'Salve, Maria', i que reproduïx les paraules dites a la Verge Maria per l'arcàngel Gabriel i per la seva cosina Elisabet.

Babel (o **torre de Babel**) Lloc o situació on hi ha una confusió de gent i llengües diverses. De Babel, capital del país de Babilònia, situada sobre l'Eufrates, on els descendents de Noè van voler construir una ciutat per establir-s'hi, i una torre que arribés fins al cel, signe del seu poder, però Déu va decidir castigar llur orgull i va confondre llurs llengües, perquè no s'entenguessin, segons el relat bíblic del Gènesi(II.1-9).

bacanal Orgia tumultuosa. Del ll. *Bacchanaglia*, 'bacanals', festes orgiàstiques en honor de Bacus.

barrabassada Acció pròpia de Barrabàs, malifeta. Del personatge bíblic Barrabàs, criminal que Pilat va indultar en lloc de Jesús per exigència dels jueus, segons la narració de Marc (15.6). De la qualitat de malfactor del personatge deriven també les expressions *ésser pitjor que Barrabàs* i *ésser de la pell de Barrabàs* en el sentit de 'ésser molt dolent, entremaliat'.

benjamí El fill més petit i predilecte. Del personatge bíblic Benjamí, el més petit dels dotze fills del patriarca Jacob.

Bíblia El conjunt dels llibres canònics de l'Antic i del Nou Testament, escrits originàriament en hebreu, arameu i grec, traduïts després al llatí i revisats per sant Jeroni el s. IV d. C., la versió del qual és anomenada *Vulgata*. Derivades de la Bíblia hi ha les expressions *prometre la Bíblia* (o *la Bíblia en vers*) en el sentit de 'prometre el món i la bolla' i *corregir la Bíblia* amb el significat de 'esmenar-ho tot'. Del ll. cr. *Biblia*, i aquest, del gr. *Biblíā*, 'els llibres per excel·lència'.

bis Adverbi emprat sovint després de números per a indicar que es repeteixen; com a subst., repetició d'una part d'una obra musical o peça afegida a un recital. Del ll. *bis*, 'dues vegades, per segona vegada, una altra vegada'.

bòbilis-bòbilis (de) De franc, sense treball ni despeses. Del ll. *vobis, vobis*, 'a vosaltres, a vosaltres', dat. pl. del pron. pers. de segona pers., usat en l'expressió del qui reparteix diners o altra cosa gratuïtament, i deformat.

breviari (litúrg.) Llibre que conté totes les oracions de l'ofici diví. Del ll. *breviarium*, 'resum, compendi'.

butil·lis (o **butilis**) Punt crucial d'alguna cosa, qüestió, dificultat. Del ll. *in diebus illis*, 'en aquells dies', locució molt freqüent a les narracions evangèliques, que, a causa d'una mala separació *in die butillis* i resultant inintel·ligible, passa a prendre el significat esmentat.

cafarnaüm Confusió, aglomeració. De Cafarnaüm, ciutat de Galilea, on Jesús va predicar la seva doctrina enmig de la gentada que s'hi aplegava atreta pels nombrosos miracles que obrava.

caixa de Pandora Font de desgràcies. Locució emprada sobretot en l'expressió *destapar la caixa de Pandora* amb el significat de 'deixar escapar tots els mals'. De Pandora, la primera dona mortal, feta per Vulcà i dotada de totes les qualitats pels altres déus, que, induïda per una curiositat fatal, obrí la caixa que Júpiter li havia confiat, plena de tots els mals, que s'espargiren per tota la terra.

calendes En el calendari romà, el primer dia de cada mes. Del ll. *kalendae* (o *calendae*), 'primer dia del mes'. Cf. idus i nones.

campus En les universitats i col·legis, extensió de terreny que enclou els edificis, els camps d'esport, els habitatges per a estudiants i professors, etc. Del ll. *campus*, 'camp, plana, pla', per influència de l'anglès americà.

càncer (o **cranc**) Quart signe del zodíac. Del ll. *cancer*, 'cranc'.

candidat Aspirant o proposat per a l'obtenció d'un càrrec, d'una gràcia o d'una dignitat. Del ll. *candidatus*, 'vestit de blanc', perquè el candidat anava vestit, durant la campanya electoral, amb una toga blanca.

cant (o **cants**) **de sirena** Temptació, esquer, oferiment perniciós. De sirena, cadascun dels éssers mitològics, meitat dona meitat ocell, que des d'una illa propera a Sicília atreïen els navegants amb llur cant dolcíssim, per tal de fer-los naufragar.

cantar la palinòdia Retractar-se. Segons una tradició recollida per Plató (*Fedre* 143, A-B), Estesícor, poeta grec del s. vn a. C., havia presentat Hèlena de Troia com una dona pèrfida i seductora, i fou castigat amb la ceguesa; aleshores compongué un 'nou cant', que és el que significa el mot grec 'palinòdia', retractant-se, i recuperà la vista.

capricorn Desè signe del zodíac Del ll. *capricornus*, 'capricorn'.

cavall de Troia Enemic interior, parany, traïció. Expressió derivada de la colossal estàtua de fusta en forma de cavall construïda pels grecs durant el setge de Troia, que duia guerrers amagats en el seu ventre i que els mateixos troians, creient que era un present, introduïren dins la ciutat.

cinquagesma (litúrg.) Nom popular de la Pentecosta, solemnitat que s'escau el cinquantè dia després de la Pasqua de Resurrecció. Del ll. *quingagesima (dies)*, 'el dia cinquantè', forma f. de l'adj. num. ord. *quingagesimus*, 'cinquantè, quinquagèsim'.

complex d'Èdip En psicologia, conjunt inconscient i organitzat de l'impuls amorós per la mare i hostil pel pare. Denominació encunyada per Freud, basada en el mite d'Èdip, fill de Laius i Iocasta, que inconscientment matà el seu pare i es casà amb la seva mare.

conclave Cambra on s'apleguen els cardenals per tal d'elegir el nou papa; l'assemblea mateixa. Del ll. *onclave*, 'cambra, habitació'.

contra Com a subst. m., part desfavorable, inconvenient. Usat esp. en l'expressió *el pro i el contra d'una cosa*. Com a subst. f., oposició a algú o a alguna cosa. Del ll. *contra*, 'contra, en contra'.

cornucòpia Vas en forma de corn ple de fruita i flors que simbolitza l'abundància. Del ll. *cornu copiae*, 'el corn de l'abundància'.

Corpus (litúrg.) Festivitat que s'escau el dijous en què s'acompleixen deu dies de la Pasqua de

Pentecosta o Pasqua granada, en què l'Església celebra la presència de Jesucrist, en carn i sang, a l'eucaristia.

corrigena Llista de les errates que conté un llibre i que cal corregir, fe d'errates. Del ll. *corrigena*, 'coses que cal corregir', gerundi n. pl. del verb *corrigo*.

credo (cr.) Part de la missa en què es diu i es canta el símbol de la fe, i alhora el conjunt de creences religioses i polítiques d'una persona. De la primera paraula amb què comença el símbol de la fe catòlica *Credo in unum Deum*, 'Crec en un sol Déu'.

crisma (litúrg.) Oli barrejat amb bàlsam amb què s'ungeix el cap dels qui reben els sagraments. D'ací ha passat a significar 'cap', i a usar-se en l'expressió *trencar* (o *trencar-se*) *la crisma*, en el sentit de 'trencar (o trencar-se) el cap'. Del ll. *chrisma*, i aquest, del gr. *khrísmā*, 'unció'.

crèterium (o **crèteri**) En l'esport, conjunt de proves especials que, sense constituir campionat, serveixen per a apreciar la qualitat dels concursants. Del ll. *criterium*, 'discerniment, criteri'.

cumquibus Diners, recursos. Del ll. *cum quibus*, 'amb els quals, amb què', part del prefaci comú de la missa que diu: *Cum quibus et nostras voces ut admitti iubeas...*, 'amb els quals fes que siguin escoltades les nostres pregàries...'

cupido Infant, adolescent de gran bellesa. De Cupido, fill de Venus, déu de l'amor, el qual és representat com un nen proveït d'arc i un buirac amb fletxes, amb les quals fereix d'amor el cor dels mortals.

currículum Conjunt de les dades relatives a l'estat civil, els títols, la situació, etc., d'un candidat a un lloc, a un concurs, etc. Cf. *curriculum vitae*.

dèficit En l'àmbit de l'economia, quantitat negativa, que no iguala una altra que s'hi relaciona, i, en general, mancança. Del ll. *deficit* '(en) manca, (en) falta', pr. d'ind. del verb *deficio*. Cf. *superàvit*.

deleàtur (abr. **del-**; símbol (p) (tipografia) En una prova d'impremta, senyal semblant a una *d* amb què hom indica que cal suprimir alguna cosa. Del ll. *deleatur*, 'esborri's, elimini's', pr. de subj. del verb *deleo*.

delírium trèmens (med.) Malaltia que es manifesta per terribles al·lucinacions i tremolors de tots els membres, deguda a l'abús de begudes alcohòliques. Del ll. *delirium tremens*, 'deliri tremolós'.

desideràtum (pl. **desideràtums** o **desiderata**) Com a sing. m., allò que hom desitja, allò que hom vol obtenir. El pl. *desiderata*, confós amb una forma femenina sing., significa 'demanda que fa un lector a la direcció d'una biblioteca per tal que sigui adquirit un llibre determinat'. Del ll. *desideratum* (-ta), 'allò desitjat', p. pf. sing. i pl. n. del verb *desidero*.

detritus (o **detrit**) Producte resultant de la desintegració d'un cos sòlid. Del ll. *detritus*, 'desgastament, deteriorament'.

dígit Cadascun dels signes o els símbols emprats en un sistema de numeració per tal de formar els diferents nombres. Del ll. *digitus*, 'dit', aplicat als nombres que es poden comptar amb els dits.

Dolorosa Designació de Maria, mare de Jesús, afligida pel sofriment del seu fill al peu de la creu, i representació de la Mare de Déu dels Dolors. L'expressió prové probablement de l'himne de Iacopone da Todi (1230-1306), que comença per *Stabat mater dolorosa iuxta crucem lacrimosa...*, 'La Mare dolorosa estava dreta molt prop de la creu, plena de llàgrimes...', que es canta a la festa de la Mare de Déu dels Dolors, amb referència al patiment de Maria.

domínica (litúrg.) diumenge. Del ll. (*dies*) *dommīca*, 'el dia del Senyor'.

duo En música, composició musical per a dues veus o instruments, o conjunt de dos intèrprets que canten o actuen plegats. Del ll. *duo*, 'dos, grup de dos'.

dúplex Casa de dos pisos o pis de dues plantes. Del ll. *duplex*, 'doble, dividit en dos', a través de l'anglès americà 'duplex apartment'.

eccehomo Representació pictòrica o escultòrica de Jesús en ésser presentat per Pilat al poble; persona nafrada o copejada. Del ll. *ecce homo*, 'vet ací l'home', paraules de Ponç Pilat als jueus quan els va

mostrar Jesús després d'haver estat flagel·lat i coronat d'espines, segons la narració de Joan (19.5).

edició pnnceps Primera edició impresa d'una obra, esp. clàssica. Del ll. *editio princeps*, 'primera publicació'.

ègida (sota l') Sota la protecció o empara (d'algú). De l'ègida, escut o cuirassa de Júpiter i Minerva, fabricat per Vulcà amb la pell de la cabra Amaltea.

emèrit Dit del professor universitari retirat del servei actiu per edat. Del ll. *emeritus*, 'soldat retirat, veterà'.

ens (fíl.) El que és, ésser. Fora de l'àmbit filosòfic, entitat, institució. Del ll. escolàstic *ens*, 'el que és', p. pr. del verb *sum*.

mea culpa Part de l'oració anomenada *Jo pecador*, a començaments de la missa, un dels fragments de la qual diu 'per la meva culpa, per la meva culpa, per la meva gran culpa'. En general es fa servir per a reconèixer qualsevol culpa. Cf. entonar el mea culpa.

errata Dit esp. de l'errada comesa en la impressió o còpia d'un llibre, que se sol incloure a la fi en una llista anomenada *fe d'errates*. Del ll. *errata* (pl. *d'erratum*), 'errades, errors'.

escorpió (o escorpi) Vuitè signe del zodíac. Del ll. *scorpio* i *scorpius*, 'escorpi'.

espasa de Dàmocles Perill constant. Expressió basada en Dàmocles, cortesà del tirà de Siracusa Dionís el Jove, el qual, per tal com aquell envejava la seva felicitat, li cedí per un dia el seu tron, però suspengué damunt el seu cap una espasa sostinguda amb un crin de cavall, segons conta Ciceró (cf. *Tusc.* 5.61).

etcètera (abr. **etc.**) Mot que serveix per a suplir una enumeració de coses que se sobreentenen. Del ll. *et cetera*, 'i les altres coses, i la resta'.

ets i uts (explicar una cosa amb tots els) Amb tots els detalls, sense faltar-hi res. De les conjuncions llatines *et*, '*i*', *í ut*, 'com, que, a fi que, etc.', molt abundants en llatí.

ex-libris Vinyeta que identifica el nom del propietari del llibre, i el motlle on hi ha gravat l'ex-libris per a estampar. Del ll. *ex libris*, 'dels llibres, de la biblioteca' (d'algú).

exabrupte Cosa dita bmscament, sense preàmbul. Del ll. *ex abrupto*, 'd'una manera violenta, sobtada'.

exequàtur Autorització procedent del dret internacional, perquè puguin tenir efecte actuacions o sentències d'un altre país en el propi; autorització que atorga el cap d'estat a un agent estranger perquè pugui exercir en el seu país les funcions pròpies del càrrec de què ha estat investit pel seu govern. Del ll. *exequatur* (o *exsequatur*), 'que s'acompleixi, que s'executi', pr. de subj. del verb *exequor*.

èxplicit Nota posada a la fi de manuscrits o llibres i seguida normalment de la repetició del títol. Del ll. *explicit*, abreviatura *d'explicitus est*, 'el volum ha estat desenrotllat, ací acaba el llibre', pf. d'ind. pass. del verb *explico*. Cf. incipit.

extra Com a adj., de qualitat superior; com a subst., cosa de més d'allò degut, esperat o acostumat; en el món del cinema, actor secundari o figurant. De l'adv. ll. *extra*, 'fora, a part, a més'.

exúltet (litúrg.) Mot que encapçala i anomena la lliçó que canta el diaca el Dissabte Sant davant el ciri pasqual, anomenada també *angèlica*. Del ll. *exultet* (o *exsultet*), 'que s'alegri, que exulti', pr. de subj. del verb *exulto* (o *exsulto*). Cf. angèlica.

exvot Ofrena feta a una imatge sagrada en compliment d'un vot o en record d'un benefici rebut, que hom penja a la paret d'una capella o d'un temple. Del ll. *ex voto*, 'd'acord amb un vot, a causa d'una prometença'.

facsimil Reproducció exacta d'un text, esp. d'un llibre manuscrit o imprès per facilitar-ne l'estudi als erudits. Del ll. *fac simile*, 'fes-ne un exemplar igual'.

factòtum Persona que, en un afer, en una empresa, etc., ho fa tot, s'encarrega de tot. Del ll. *fac totum*, 'fes-ho tot'.

fèmina (pl. **fèmines**) (*no normatiü*) Esp. en el periodisme esportiu, s'aplica a la categoria de les competicions en què participen només les dones. Del ll. *femina*, 'dona'.

fer nona (o **nones**) Vegeu nona.

fèria (litúrg.) Qualsevol dia de la setmana llevat del dissabte; així *prima feria* és el diumenge; *secunda feria*, el dilluns, etc. Aquesta manera d'anomenar els dies de la setmana ha estat conservada pel portuguès. Del ll. *feria*, 'festa, diada (esp. religiosa)'.
fil d'Ariadna Guia. Del personatge mitològic Ariadna, filla de Minos, rei de Creta, la qual, mitjançant un cabdell de fil, l'extrem del qual guardava, ajudà Teseu a sortir de l'intricat laberint, amagatall del minotaure, després d'haver-lo mort.

filis Mot emprat en l'expressió *estar de filis*, que significa 'estar en bona disposició, de bon humor'. De Fil-lis, nom literari de dona, emprat en la poesia llatina clàssica i medieval.

fòrum Reunió pública per a discutir assumptes d'interès social, cultural, etc.; lloc on es fan aquests fòrums; la cúria i tot allò que concerneix l'exercici de l'advocacia i la pràctica dels tribunals. Del ll. *forum*, 'plaça major, fòrum (centre de les ciutats romanes)'.
gaudeamus Àpat en què hom menja i beu en abundància. Títol de l'himne universitari, pel seu començament *Gaudeamus igitur...* Del ll. *gaudeamus*, 'alegrem-nos', pr. de subj. del verb *gaudeo*. Cf. himne *gaudeamus igitur...*

gèmini (o **gèminis** o **bessons**) Tercer signe del zodíac. Del ll. *gemmi*, 'bessons'.
glòria Himne de la missa que comença amb els mots *Gloria in excelsis Deo*, 'glòria a Déu a les altures'.
gloriapatri (litúrg.) Lloança breu en honor de la Santíssima Trinitat que comença amb els mots *Gloria Patri*, 'glòria al Pare'.
gratis Gratuïtament, de franc. De l'adv. ll. *gratis*, que té el mateix significat.

hàbitat Conjunt de condicions ambientals en què es desenvolupa la vida d'un ésser viu. Del ll. *habitat*, 'habita, viu', pr. d'ind. del verb *habito*.
harpia Dona malvada, perversa. D'Harpia, monstre mitològic, mig dona mig ocell rapaç.
hecatombe Gran matança, mortaldat. Del ll. *hecatombe*, i aquest, del gr. *hekatómbe*, 'sacrifici de cent bous'.
hèrcules Home d'una extraordinària força física o d'una complexió extraordinàriament robusta, com Hèrcules, fill de Júpiter i d'Alcmena, d'una gran força física, que, per odi de Juno, acomplí nombroses fatigues o treballs.

hermafrodita Que té òrgans reproductors masculins i femenins. D'Hermafrodit, fill d'Hermes i d'Afrodita (= Mercuri i Venus), unit en un sol cos amb la nimfa Salmàcide.

holocaust Immolació o mort d'éssers humans per motius polítics o religiosos. Del ll. *holocaustum*, i aquest, del gr. *holókauston*, 'sacrifici d'un animal amb cremació completa'.
ibídem (abr. **ib.** o **lbíd.**) Adverbi de lloc que es fa servir en les citacions per a indicar el mateix passatge d'un text ja citat. Del ll. *ibidem*, 'allí mateix, al mateix lloc'.
ídem La mateixa cosa. S'usa en les enumeracions, en les citacions, etc., per a evitar la repetició d'un nom propi, d'una frase, etc., i en l'expressió pleonàstica *ídem d'ídem*. Del ll. *idem* (abr. *id.*), 'el mateix, la mateixa cosa'.
Idil·li Relació amorosa, història romàntica. Del ll. *idyllium*, i aquest, del gr. *eidylluon*, 'petit poema que té per tema els amors dels pastors'.
idus Els dies 15 de març, maig, juliol i octubre, i el 13 dels altres mesos, que són els primers dies de la tercera, i darrera, de les parts en què el calendari romà dividia els mesos. Del ll. *idus*, 'idus'. Cf. *calendes* i *nones*.
imprimàtur Llicència de l'autoritat eclesiàstica per a imprimir o publicar un llibre. Del ll. *imprimatur*, 'que s'imprimeixi', pr. de subj. del verb *miprimo*.
improptu Dit de certes composicions musicals o literàries improvisades, poc elaborades. Del ll. *in*

promptu, 'a la vista, a l'abast'.

infòlio Dit del llibre modern quefa com a mínim 40 cm de llargada i 26 d'amplada. Del ll. *in*, prep., i *folio*, abl. del subst. *folium*, 'full,foli'.

In fraganti En el mateix moment de fer una acció reprehensible. Deformació fonètica de la loc. ll. *in flagranti*, 'mentre encara crema'. Cf. *in flagranti* (delicto).

incipit Nota posada al començament de manuscrits o llibres i que els identifica; mots inicials d'un text, que de vegades són ordenats alfabèticament en repertoris segons llur naturalesa. Del ll. *incipit*, pr. d'ind. del verb *incipio*. Cf. èxPLICIT.

ínfula Banda de llana que se subjectava al voltant del cap amb unes cintes, portada pels sacerdots i per les víctimes dels sacrificis com a símbol de la seva dignitat; d'ací passa a significar 'presumpció, vanitat', emprat esp. en l'expressió *tenir ínfulas*, en el sentit de 'tenir pretensions'.

inri Mot aplicat a allò que constitueix un afront, un escarn. De l'abreviatura de *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum* (I.N.R.I.), 'Jesús de Natzaret, rei dels jueus', inscripció llatina feta posar per Pilat al capdamunt de la creu de Jesús, usada sobretot en l'expressió *per a més inri*.

ínterim Moment provisional, espai intermedi. Del ll. *iterim*, 'entretant, en l'endemig'.

ítem Cadascun dels capítols o apartats d'una enumeració, d'un contracte; entrada, paraula clau que identifica un document, un llibre, una revista, etc., en un índex; el mateix document, llibre, revista, etc. Del ll. *item*, 'igualment, també'.

Jesús Nom terrenal de Jesucrist, el fill de Déu fet home. S'usa com a interj. per a confortar els qui esternuden, i en l'expressió *en un dir Jesús*, en el sentit de 'en un moment, instantàniament'.

judes Traïdor. Del personatge bíblic Judes, un dels dotze apòstols de Jesús, el qui el va traïr. D'ací vénen les expressions *ésser fals (o mentir) com l'ànima de Judes*, en el sentit de 'ésser fals, traïdor o mentider'.

júnior Darrere noms de persona, dit de la més jove de dues persones homònimes en oposició a *sènior*, en l'àmbit esportiu, de la categoria que inclou gral. els esportistes d'edat entre 18 i 21 anys. Del ll. *iunior*, 'més jove', comp. de *iuvenis*, a través de l'anglès. Cf. *sènior*.

kyrieleison (litúrg.) De la frase grega *kyrie, eléison*, 'Senyor, tingueu pietat', molt emprada en la litúrgia.

lapsus Equivocació que hom comet per inadvertència, distracció. Del ll. *lapsus*, 'relliscada, error'.

laude Decisió dictada pels àrbitres o componedors, als quals ha estat sotmès un afer. Del ll. *laude*, 'amb lloança'.

laudes (litúrg.) Part de l'ofici diví que constitueix la pregària de la primera hora del matí. Del ll. *laudes* (pl. de *laus*), 'lloances, alabances'.

lavabo (orig. litúrg.) Cambra de bany. Part de la missa en què el sacerdot celebrant es rentava les mans com a símbol de purificació i deia unes paraules, preses de la BÍBLIA (*Ps.* 25.6), que comencen així: *Lavabo inter innocentes manus meas...*, 'Em rentaré les mans entre els innocents...'. D'ací va passar a significar 'pica d'aigua, destinada a rentar-s'hi' i 'cambra de bany'. Del ll. *lavabo*, 'em rentaré', fut. del verb *lavo*.

libido Desig sexual. Del ll. *libido*, 'desig, ganes, luxúria'.

libra (o balança) Setè signe del zodíac. Del ll. *libra*, 'balança'.

licor de Bacus Vi. De Bacus, el déu del vi i la inspiració poètica.

lleó (o leo) Cinquè signe del zodíac. Del ll. *leo*, 'lleó'.

llit de Procrustes Locució emprada en l'expressió *adaptar (una cosa) al llit de Procrustes* en el sentit de 'escurçar-la o allargar-la a voluntat forçant-la'. Es basa en el personatge mitològic Procrustes, famós bandit que feia jeure els seus hostes en un llit de certa mida, i els allargava estirant-los o els escurçava mutilant-los fins que s'hi ajustaven.

lustre Espai de cinc anys. Del ll. *lustrum*, 'lustre', cerimònia de purificació que celebraven els censors,

cada cinc anys, en acabar el cens.

magníficat (litúrg.) Primer mot i nom del càntic que es resa diàriament a les vespres de l'ofici diví, i que va entonar Maria en la seva visita a la seva cosina Elisabet, el començament del qual és *Magnificat anima mea Dominum...*, 'La meua ànima magnífica el Senyor...'. Del ll. *magnificat*, 'exalta, magnífica', pr. d'ind. del verb *magnifico*.

manuscrit (abr. **ms.**; pl. **mss.**) Llibre escrit a mà, còdex. Del ll. *manuscriptus*, reducció de *liber manu scriptus*, 'llibre escrit a mà'.

mapa Representació plana de la superfície de la terra, o d'una porció d'ella segons una escala i una projecció donades. Del ll. *mappa*, 'tovallola, tovalló, llenç', i després 'representació geogràfica sobre una peça de tela'.

maremàgnum Confusió, enrenou. Del ll. *mare magnum*, 'mar grossa, maregassa'.

màxim Que ateny el valor o el grau més gran possible. Del ll. *maximum*, 'allò que és més gran, el màxim', adj. n. en grau sup. de *magnus*. Cf. *mínimum*.

mecenes Protector d'artistes i patrocinador d'activitats culturals. De Mecenes, amic d'August i protector de Virgili i Horaci.

mèdiu Persona que transmet missatges als esperits i en rep. Del ll. *medium*, 'mitjà, intermedi'.

memento (litúrg.) Part de la missa en què es fa una pregària pels fidels, els vius i els difunts, que comença amb les paraules *Memento, Domine...*, 'Recorda, Senyor...'. Fora d'aquest context i com a subst., vol dir nota, senyal, etc., per a recordar alguna cosa, *adveïment*. Del ll. *memento*, 'recorda', imper. del verb *memini*.

memoràndum Nota destinada a recordar alguna cosa, i escrit més o menys oficial en què es reporten els fets o arguments referents a una qüestió. Del ll. *memorandum*, 'allò que cal recordar', gerundi n. del verb *memoro*.

mercuri Nom donat pels alquimistes a l'argent viu, a causa del seu moviment constant, pensant en el déu Mercuri, missatger dels déus sempre en moviment. Cf. l. Mercurii dies.

més dolent que Caín Molt dolent. Del personatge bíblic Caín, fill d'Adam, que matà per enveja el seu germà Abel i fou maleït per Déu.

més pacient que Job (o com un job) Extremament pacient i resignat. De Job, personatge bíblic cèlebre per la seva actitud pacient i resignada amb què va acceptar les nombroses calamitats a què Déu el va sotmetre, segons refereix el llibre homònim de l'Antic Testament.

més vell que Matusalem Molt vell. De Matusalem, un dels primers patriarques bíblics, cèlebre per la seva longevitat; segons la narració del Gènesi (5.27), va viure 969 anys.

minerva Tipus de màquina impressora. De Minerva, deessa romana de la intel·ligència i les arts, entenent la impressora com a difusora de cultura.

mínimum Que ateny el valor o el grau més petit possible. Del ll. *minimum*, 'allò que és més petit, el mínim', ad. n. en grau sup. de *parvus*. Cf. *màxim*.

miserere (litúrg.) Salm 50è de la Bíblia, anomenat així perquè comença amb *Miserere mei, Deus...*, 'Apiadeu-vos de mi, Senyor...'. En medicina s'aplica a un còlic desesperat per fulminant, perquè, quan es presentava, ja convenia resar aquest salm penitencial, propi dels darrers moments d'un malalt. Del ll. *miserere*, 'compadeix-te', imper. del verb *misereor*.

musa (mitol.) Inspiració poètica; subjecte, font o sentiment que inspira el poeta. De *Musa*, cadascuna de les nou deesses, filles de Júpiter i de Mnemòsine, que presidien les arts i les ciències, invocades pels poetes, perquè els donessin la inspiració.

narcisisme Enamorament o satisfacció excessiu de si mateix. Del personatge mitològic Narcís, jove molt bell que, veient la seva imatge reflectida en les aigües d'una font, s'enamorà d'ell mateix, i no podent

assolir l'objecte del seu amor, morí consumit per la seva vana passió, i fou transformat en la flor que porta el seu nom.

noli me tângere En botànica, herba de la família de les balsamínies, de flors grogues i de fruit capsular, que, en ésser tocat, s'obre i llança violentament les llavors; en medicina, mena d'úlcer a cutània que els medicaments no fan més que imitar. Del ll. *noli me tangere*, 'no em toquis', paraules de Jesús a Maria Magdalena quan se li aparegué després de la resurrecció (lo. 20.17).

nomenclàtor Llista o catàleg per ordre alfabètic de noms de carrers, de localitats, de persones, etc. Del ll. *nomenclator*, 'apuntador', esclau encarregat de recordar al seu amo els noms dels qui trobava.

nòmina Llista de persones o de coses; esp. llista de treballadors, d'on ve retribució econòmica que rep el treballador per la seva feina. Del ll. *nomina* (pl. de *nomen*), 'noms'.

nona (litúrg.) La darrera de les hores menors de l'ofici diví, i en el llenguatge infantil, son, d'on ve *fer nona* (o *nonas*), 'dormir'. Del ll. *nona* (*hora*), 'l'hora novena, nona', corresponent aproximadament a les tres de la tarda.

160 nones En el calendari romà, novè dia abans de les idus, que correspon al dia 5 de cada mes, llevat de març, maig, juliol i octubre, en què correspon al dia 7. Del ll. *nonae*, 'les nones'. Cf. **calendes i idus**.

novena Període de nou dies dedicats a una devoció o a una pràctica religiosa determinada. Del ll. *novenus*, 'novè', adj. num. ord.

numantí -ina (resistència, defensa, etc.) Expressió que fa referència a l'heroica resistència que oposaren contra els atacs dels romans els habitants de Numància, ciutat propera a Sòria, presa i destruïda per Escipió Emilià el 133 a. C.

òlim En altre temps, antany, temps enrere. De l'adv. ll. *olim*, que té el mateix significat.

Olimp En el llenguatge poètic llatí, com av. en català, cel. Del ll. *Olympus*, muntanya de Grècia, sojorn dels déus.

òmnibus Vehicle d'ús públic, destinat a portar un nombre relativament gran de passatgers. Del ll. *omnibus*, 'per a tothom'.

òmniun Competició ciclista en pista que pot disputar-se individualment o per equips; part del nom de l'associació Òmniun Cultural, societat civil, amb finalitat de mecenatge cultural català i àmbit dins el Principat de Catalunya. Del ll. *omnium*, 'de tots', gen. pl. *d'omnis*, 'tot'.

opus Terme emprat esp. per a indicar, juntament amb una xifra, la posició cronològica de cada obra musical dins de l'obra completa d'un compositor. Del ll. *opus* (abr. *op.*), 'obra, treball, composició'.

panacea Remei que guareix tots els mals. Del ll. *panacea*, 'panacea', nom donat a diverses plantes medicinals, esp. a una a la qual s'atribuïa la virtut de guarir tots els mals.

part del lleó Expressió provinent d'una fable de Fedre (1.5.7) en què el lleó s'endua tota la peça abusant de la seva superioritat i força.

passar per les forques caudines Ésser obligat a suportar unes condicions humiliants. De les Forques Caudines, pas famós on els romans foren derrotats pels samnites el 321 a. C. i s'hagueren de sotmetre a una pau humiliant.

pàssim (abr. **pàss.**) S'empra en les citacions per a indicar que un mot, un nom o una frase apareix usat arreu de l'obra citada. De l'adv. ll. *passim*, 'pertot, arreu, aci i allà'.

pècora Persona dolenta. Del ll. *pecora* (pl. de *pecus*), 'bèsties, bestiar'.

Pep Nom donat als anomenats Josep, que prové de l'abreviatura *p. p.* del ll. *pater putativus* 'pare putatiu, presumpte', dit de sant Josep, tingut per pare de Jesús, sense ésser-ho.

peplum (o **peple**) En el camp del cinema, dit de pel·lícules sobre temes del món clàssic. Del ll. *peplum*, i aquest, del gr. *péplon*, 'peple', mantell llarg, sense mànegues portat per les dones gregues.

per fas o per nefas Per tots els mitjans lícits o il·lícits, per tots els mitjans possibles, justificadament o

injustificadament. De la loc. ll. *fas atque nefas*, 'el lícit i l'il·lícit, la dretura i la injustícia'.

perdre l'oremus Desorientar-se, perdre la memòria o l'esment d'allò que cal fer o dir. Del ll. *oremus*, 'preguem, resem', invitació feta pel sacerdot als fidels abans de les oracions de la missa, de l'ofici, etc.

pírric -a Adj. emprat esp. en l'ex-pressió *victòria pírrica*, en el sentit de 'victòria que aporta més danys que no pas avantatges'; deriva de Pirrus, rei de l'Epir, del s. III-IV, que, aliat amb els tarentins, lluità contra els romans i, malgrat haver-los vençut a la batalla d'Heraclea el 280 a. C., sofrí nombroses pèrdues humanes, cosa que l'afeblí enormement en la seva lluita contra Roma.

piscès (o **peixos**) Dotzè signe del zodíac. Del ll. *piscēs*, 'peixos', pl. de *piscis*.

placebo En farmàcia, medicament innocu que alleuja el pacient per suggestió. Del ll. *placebo*, 'agradaré, donaré plaer', fut. del verb *placeo*.

plàcet (jur.) Assentiment del poder civil i eclesiàstic, i, en general, assentiment, permís per a fer una cosa. Del ll. *placet*, 'sembla bé', pr. d'ind. del verb *placeo*.

plus Quantitat que es dóna de més sobre la paga ordinària. De l'adv. ll. *plus*, 'més'.

podium (o **podí**) Terme usat esp. en arquitectura; plataforma on és presentat el vencedor d'una prova esportiva. Del ll. *podium*, 'peu, plataforma, podí'.

postdata (abr. P. D.) Allò que hom afegeix a una carta o a un escrit després de signats i datats. Del ll. *post data*, 'coses escrites (i, per tant, datades) més tard', de *post*, 'després', prep., i *data*, p. pf. n. pl. del verb *do*.

postil·la Nota breu feta al marge o al peu d'un escrit per a aclarir-ne el text, i, en general, en un sentit més ampli, un comentari, precisió a qualsevol cosa. Del ll. *post illa*, 'després d'allò'.

pretoriana (guàrdia) Cos de guàrdia especial de persones particulars. De l'adj. ll. *praetorianus*, 'pretorià', membre de la guàrdia personal del general i, després, de l'emperador.

pro Com a prep., per, a favor de, i com a subst., la part favorable d'una cosa, usat esp. en l'expressió *elpro i et contra*. Del ll. *pro*, 'per, en favor (d'algú o d'alguna cosa)'. Cf. *contra*.

proforma Fet únicament pei complir, per pura fórmula, per fingir. Usat esp. en l'expressió *factura proforma*, 'document en què un venedor notifica a un comprador per endavant el cost d'una comanda, però sense exigir-ne el pagament'. Del ll. *pro forma*, 'segons la forma, per formalitat'.

proindivís -a (jur.) Dit de la copropietat d'un bé naturalment o convencionalment no divisible en parts. Del ll. *pro indiviso*, 'com a cosa indivisible, en comú'.

prorrata Part que toca a cadascú en una distribució proporcional. Del ll. *pro rata (parte)*, 'segons la part calculada'.

quadragèsima (o **quaresma**) llitúrgic.) Període de quaranta dies que, en el cicle de l'any litúrgic cristià, precedeix la festa de Pasqua; comença el dimecres de cendra i acaba el Diumenge de Rams. Del ll. *quadagesima (dies)*, 'dia quarantè' (abans de Pasqua).

quadri (o **quadríviu**) A l'edat mitjana, el conjunt de les quatre arts liberals: aritmètica, geometria, astronomia i música. Del ll. *quadriuium*, 'cruïlla de quatre camins'. Cf. trivi (o trívium).

quasimodo (diumenge de) (litúrgic.) Nom que rep també el diumenge *in albis*, de les paraules Quasi *modogemti infantes...*, 'Com infants nou nats...', amb què comença l'introit de la missa d'aquell dia. Del ll. *quasi modo*, 'com fa poc'.

quid Punt essencial d'una qüestió, emprat en l'expressió *el quid de la qüestió*. Del ll. *quid*, 'què, el què', pron. interr.

quidam Individu de nom desconegut o no manifestat, gral. per menyspreu. Del ll. *quidam*, 'un, un cert', pron. indef.

quiditat (fil.) Essència d'una cosa. Del ll. escolàstic *quidditas*, subst. format sobre el pron. *quid*.

quimera Creació imaginària de l'esperit que hom pren com una realitat, fantasieig, il·lusió. De quimera,

monstre fabulós amb cap de lleó, cos de cabra i cua de serp.

quòdlibet (fil.) En l'escolàstica, qüestió no fixada prèviament pel mestre, sinó suscitada pels oients, qüestió quodlibetal; per extensió, qüestió a dilucidar. Del ll. *quod libet* (o *quodlibet*), 'el que es vulgui, qualsevol cosa'.

quòniam Mot emprat en l'expressió tros *de quòmam*, en el sentit de 'talòs, beneitó'. De la conj. ll. *quoniam*, 'perquè, puix que', probablement a través de les discussions escolàstiques en què sovint algú adduïa una raó, però després de dir *quoniam* no sabia com continuar.

quòrum Nombre mínim de membres presents en una assemblea, necessari per a la validesa dels acords que hi són presos. Del ll. *quorum*, 'dels quals', gen. pl. del pron. rel. *qui, quae, quod*, abreujament de la frase *quorum praesentia sufficit*, 'la presència dels quals és suficient'.

quota Part de pagament que toca a cadascú; esp. quantitat que paga cadascun dels membres d'una entitat, associació, etc. Del ll. *quota (pars o portio)*, 'la part que, la proporció que'.

ràtio Proporció, relació. Del ll. *ratio*, 'càlcul, compte, proporció', a través de l'anglès des del llenguatge econòmic.

referèndum Consulta popular. Del ll. (*ad referendum*, 'per a ésser consultat', 'per a ésser sotmès a consulta', gerundi del verb *refero*.

rentar-se'n les mans (o **rentar-se les mans com Pilat**) Declarar-se innocent d'una cosa, eludir-ne la responsabilitat. S'inspira en l'episodi evangèlic de Mateu (27.11-26), protagonitzat per Ponç Pilat, governador romà de Judea en el temps de Jesús. Davant la insistència dels jueus perquè condemnés Jesús, i malgrat no trobar-hi cap raó, els el lliurà perquè el crucifiquessin, i, havent pres una palangana amb aigua, es va rentar les mans, donant a entendre que no volia assumir la decisió de la seva mort.

rèquiem (litúrg.) Pregària que hom resa pels difunts, anomenada així pel fet d'encapçalar la frase inicial de l'introït de la missa que diu així: *Requiem aeternam dona eis, Domine*, 'Doneu-los, Senyor, el descans etern'. També es diu missa de rèquiem la missa pels difunts. Del ll. *requiem*, ac. de *requies*, 'descans.'

riktus Obertura de la boca (sobretot en riure). Del ll. *riktus*, 'comissura de la boca'.

sagitari Novè signe del zodíac. Del ll. *sagittarius*, 'arquer, sagitari'.

salve (litúrg.) Oració dedicada a la mare de Déu que comença amb els mots *Salve Regina, mater misericordiae...*, 'Déu vos salve, reina i mare de misericòrdia...'. Del ll. *salve*, imper. del verb *salveo*, 'estar bé, trobar-se bé', emprat en fórmules de salutació. Cf. l. *salve*.

sanctus (litúrg.) Oració de lloança a Déu que clou el prefaci de la missa i que comença amb la triple aclamació *Sanctus, Sanctus, Sanctus* o trisagi. Del ll. *sanctus*, 'sant'.

sènior Darrere noms de persona, es diu de la de més edat de dues persones homònimes en oposició a *júnior*, i, en l'àmbit esportiu, de la categoria que inclou gral. els esportistes d'edat superior a 21 anys. Del ll. *senior*, 'més vell, de més edat', comp. de *senex*. Cf. *júnior*.

setciències - cf. artes liberales.

sibil-lí Misteriós, enigmàtic. De Sibil-la, sacerdotessa d'Apol·lo i endevina, que predeïa l'esdevenidor amb frases ambigües, que podien ésser interpretades de diverses maneres.

solàrium (o **solari**) Lloc a propòsit per a prendre banys de sol. Del ll. *solarium*, 'terrassa exposada al sol'.

solideu Casquet de seda usat pels eclesiàstics que cobreix la tonsura o coroneta. Del ll. *solī Deo*, 'només davant Déu', perquè els qui el duen només se'l lleven davant el Santíssim Sagrament.

sponsor Persona o organisme que finança una activitat esportiva, artística o cultural per aconseguir-ne publicitat. Del ll. *sponsor* (jur.), 'fiador, garant', per influència de l'anglès.

súmmum Grau més alt al qual arriba una cosa. Del ll. *summum*, 'el grau més elevat, el màxim'.

superàvit En l'àmbit econòmic, excés de l'haver sobre el deure, dels ingressos sobre les despeses. Del ll. *superavit*, 'n'ha sobrat', pf. d'ind. del verb *supero*. Cf. *dèficit*.

suplici de Tàntal Situació turmentadora de qui té a tocar allò que desitja sense poder-ho assolir. Del personatge mitològic Tàntal, rei de Lídia, el qual, havent traït els déus, fou condemnat als inferns a patir set i fam eternes, estant dret dins un estany les aigües del qual s'esmunyen quan ell s'inclina per beure'n, i estant sota un arbre fruïter les branques del qual es redrecen i s'allunyen quan ell mira d'abastar-les.

taló d'Aquil·les Punt vulnerable i feble d'una persona, etc. Del principal heroi de la guerra de Troia, l'única part mortal del qual era el taló, i precisament morí a conseqüència d'una fletxa disparada en aquest punt del cos.

tàndem Conjunt de dos o més òrgans mecànics, animals, etc., disposats l'un rere l'altre, esp. bicicleta amb dos seients col·locats l'un darrere l'altre. Del ll. *tandem*, 'finalment', a través de l'anglès.

taula rasa En fil., expressió aplicada a l'ànima o a la ment per a significar que no posseeix cap idea amb anterioritat a l'experiència i independentment d'ella, i en el llenguatge comú, usada sobretot en l'expressió *fer taula rasa d'una cosa*, en el sentit de 'considerar nul tot el que ha estat fet anteriorment'. Del ll. *tabula rasa*, 'taula esborrada, taula rasa', tauleta de cera en la qual hom havia esborrat un escrit tot aplanant un altre cop la cera amb l'estil.

taurus (o **taure**) Segon signe del zodíac. Del ll. *taurus*, 'toro'.

tedèum (litúrg.) Càntic d'acció de gràcies i lloança a Déu, que comença amb els mots *Te Deum (laudamus)*, 'A Vós, Déu (us lloem)'.

thesaurus Nom donat a alguns reculls lexicogràfics o d'arqueologia, especialment a alguns diccionaris exhaustius d'una llengua. Del ll. *thesaurus*, 'tresor'.

227 **Tibidabo** Del llatí *Haec omnia tibi dabo...* 'Tot això et donaré si et prosternes davant meu'. Paraules del dimoni a Jesús en la tercera temptació (Mat. 4.9). Nom del cim que culmina la serra de Collserola, a Barcelona.

tiquis miquis Pimmirat, excessivament observador dels detalls. Dels pronoms personals llatins *tibi et michi*, 'per a tu i per a mi', amb la forma *tichi* analògica de *michi*, variant medieval de *mihī*, i escrit junt.

togat Dit dels magistrats i doctors universitaris que porten toga. Del ll. *togatus*, 'vestit de toga', peça de roba dels antics ciutadans romans, símbol de l'autoritat civil i de la pau.

tonell de les danaïdes Feina vana, esforç inútil. Expressió basada en el mite de les danaïdes, filles de Dànu, que, seguint el manament d'aquest, la mateixa nit de noces mataren llurs marits, i foren condemnades a omplir en els inferns un tonell sense fons.

trànsfert En l'àmbit esportiu, traspàs, o permís per al traspàs, d'un jugador per part d'un club o d'una federació. Del ll. *transfert*, 'transfereix, traspassa', pr. d'ind. del verb *transfero*, per via del francès.

treball de Sísif Esforç ardu i inútil. Del personatge mitològic Sísif, rei de Corint, que, havent enganyat diverses vegades els déus, fou condemnat als inferns a empènyer turó amunt una pedra que sempre torna a rodolar avall.

trencar (o **trencar-se**) **la crisma** cf. crisma.

tridu (o **tríduum**) Sèrie de pràctiques religioses que dura tres dies. Del ll. *triduum*, 'període de tres dies'.

trivi (o **trívium**) A l'edat mitjana, el conjunt de les tres arts liberals (gramàtica, lògica i retòrica) que, juntament amb el quadrivi, constituïen els estudis de preparació a la filosofia i a la teologia. Del ll. *trivium*, 'cruïlla de tres camins'. Cf. quadrivi (o quadrívium).

tuàutem Mot que prové de l'inici de la frase litúrgica *Tu autem, Domine, miserere nobis*, 'Però Vós, Senyor, tingueu pietat de nosaltres', oració jaculatòria ritual amb què es clouen algunes lectures de l'ofici diví; amb els dos mots soldats i substantivat, *tuàutem*, amb variants dialectals i sense relació amb el seu origen litúrgic i amb el significat bàsic de 'punt essencial (d'un afer)', ha esdevingut una mena de comodí d'ús ampli, com mostren les diverses accepcions amb què avui és emprat el mot: 'persona o cosa considerada la més important d'un afer', 'conjunt de coses en general' i 'incidència o resultat d'una cosa'.

ultimàtum Esp. en el llenguatge diplomàtic, condicions definitives que es proposen a un adversari en una negociació, la no-acceptació de les quals significa el trencament de les negociacions. Del ll. *ultimatum*, 'termini acabat', p. n. subst. del verb *ultimo*, 'portar a l'últim extrem'.

ultra Com a prep., a més de, en addició a, sobre; com a subst. i adj. es diu gral. de les ideologies, de les persones i dels grups polítics i esportius que mantenen actituds d'extrema dreta o d'integrisme. De la prep. ll. *ultra*, 'més enllà de, a l'altra banda de, fora de'.

urbs Nom aplicat a una ciutat amb una gran massa de població, i, com en el llatí clàssic, esp. a Roma.

vademècum Llibre destinat a ésser portat sempre damunt, de butxaca, a ésser consultat sovint; mena de manual o promptuari que conté les nocions elementals d'un art o d'una ciència. Del ll. *vade mecum*, 'camina amb mi'.

vendre's per un plat de llentilles Renunciar a la integritat i als principis en canvi de coses materials. Del personatge bíblic Esaú, fill primogènit d'Isaac, que, en tornar de cacera mort de cansament i de gana, vengué al seu germà Jacob el dret de primogenitura en canvi del plat de llentilles que aquest estava guisant, segons el relat del *Gènesi* (25.29-34).

venus Dona molt bonica. De Venus, deessa romana de l'amor i de la bellesa.

verbigràcia (abr. **v. gr.**) del ll. *verbi gratia*, 'per causa de la paraula', per exemple, a tall d'exemple.

veto Facultat d'una persona o d'una organització per a invalidar una decisió presa; en els organismes internacionals, dret que tenen certs estats membres d'oposar-se a l'adopció d'una resolució. Del ll. *veto*, 'prohibeixo'.

veure el cel obert Del passatge del Nou Testament (Act. 7.56) en què sant Esteve, abans de la seva lapidació digué *ecce video caelos apertos*, 'veig els cels oberts..'. Se sol utilitzar quan es presenta una avinentesa favorable.

viacrucis Devoció cristiana que consisteix a resseguir, pregant i meditant durant catorze creus o estacions, els episodis del camí de la creu, que féu Jesús amb la creu a coll de la casa de Pilat al Calvari; conjunt de les catorze estacions que representen els episodis del viacrucis davant els quals hom practica aquesta devoció; en el llenguatge comú, es diu de qualsevol situació dolorosa o enutjosa que hom pateix. Del ll. *via crucis*, 'camí de la creu'.

viceversa Mot emprat en l'ex pressió i *viceversa* amb el sentit de 'a la inversa, al contrari'. Del ll. *vice versa*, 'invertit el torn, capgirat l'ordre, a la inversa'.

virgo (o **verge**) Sisè signe del zodíac. Del ll. *virgo*, 'verge'.